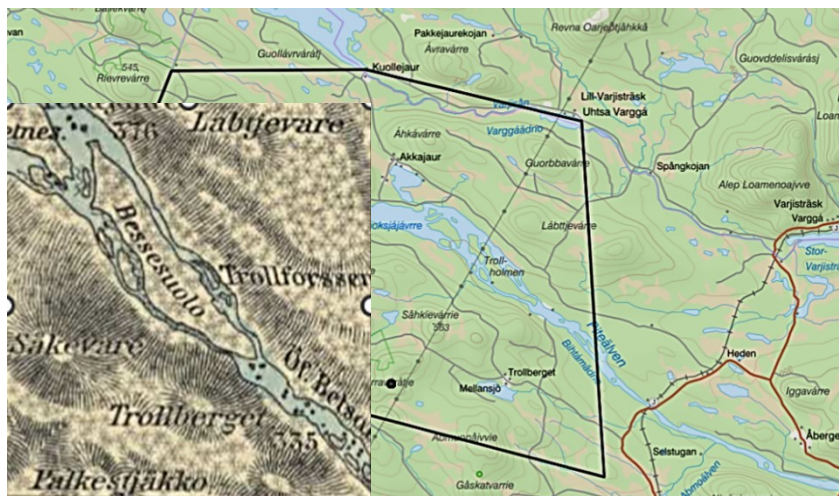

Figur 2 Ortnamnsbelägg i skattelandet Piteelf från 1800-talet

Piteelf-landet 1842. "Trollholmen", på äldre karta "Bessesuolo", är saU Bissiesuoloj 'Den heliga holmen'. Fiske fanns i "Bissesoen", saU Bissiesuvvane 'Det heliga selet'. Skattelandsinnehavare enligt 1695 års Jordebok var Bengt Larsson, död 1735. Nu har kartan felaktigt lulesamiska namnformer norr om älven som bör ändras. Infälld bild: Generalstabs-kartan 28 Stenträsk (1885).

Umesamiskans (åselesamiskans)²² "namma" visar sig ha brukats av Nenséns meddelare Nils Anundsson (1783–1828) från "Graunaije [Grönfjället] i Åsehle Lappmark", vilket ska jämföras med att sagesmannen även hade både tonande och tonlösa spiranter i sin samiska.²³ Formen "namma" 'namn' var därför inte ett enstaka tecken på samstämmighet med Arvidsjaur. Även drängen Bengt Andersson (cirka 1789–1845) från byn Rajastrand (tidigare Sörfors) nära Risbäck och Arksjön hade de konsonantljud som har motssvarighet i Arvidsjaur.²⁴

²² Historiskt syftar *åselesamiska* på samiskan inom Åsele lappmark, som omfattade nuvarande Vilhelmina, Åsele och Dorotea kommuner. För området brukades från början termen Ångermanna lappmark.

²³ Exempel är: "ritte", saU *rihddie* 'spår efter ackjor', "taidah" 2.pr.sg., av inf. saU *dájdiddiet* 'veta'; "kedke", saU *geäddgie* 'sten', UUB R 649, s. 14, 17. Se om UUB förkortningar före Litteratur i slutet av artikeln.

²⁴ UUB R 649, s. 28.

Termer och ljudskick som förenar umesamiskans olika områden

Orden saU *bissie* och saU *namma* skiljer således umesamiskan från omgivande samiska, men dentalspiranterna /*ḑ*/ och /*t*/ förenar skogs-samiska områden från norra Arvidsjaur ända ned till Åsele lappmark. Ett frekvent ord är saU *gijḑḑa* 'vår'. På Piteälvens norra strand fanns ett "skogslappvårviste", som på kartan återgavs med namnet som *Gidák*. Det är en lulesamisk form bildad på saL *gidá* 'vår' men inkorrekt inom umesamiskt område i norra Arvidsjaur. Det upptecknaren villrådigt hade upptecknat som "*giḑḑak ~ giḑak*" (*ḑ=d*),²⁵ är uppenbart det korrekta saU *gijḑake* 'plats som har med vår att göra', 'vårviste'.

²⁵ Former enligt Ortnamnsregistret, Isof, Uppsala. Bl.a. lång vokal i första stavelsen blir inte återgiven.

Figur 3 Gideälvens utbredning upp till närheten av Vilhelmina

Gideälvens avvattningsområde, cirka 225 km från kusten till närheten av Vilhelmina, Vualtjere. Namnbelägg finns från år 1541 (Gidhån) och framåt.

Formerna visar den tonande dentalspiranten i grundordet saU *gijdda* 'vår'. I ume- och sydsamiska förlängs i betonad stavelse kort /i/ till /ij/ före ursprunglig kort stamkonsonant.²⁶ I detta fall medför spiranten att ordet avviker från saS *gijre* 'vår', där /δ/ har övergått /r/. Även i arjeplogs- och lulesamiskan saknas spirant. Detta kan nu jämföras

²⁶ Förutom kort betonat /i/ före ursprunglig kort stamkonsonant (ursamiska **kiðe*) förlängs även kort /u/ i samma ställning t.ex. saL *gullat*, saU *guvllat*, saS *govledh* 'höra', Sammallahti, Saami languages, s. 8.

med namnet Gideälven (figur 3), som ligger omkring 300 km söder om Piteälven med förled ur saU *gijdda* 'vår'. Svenskt ortnamnslexikon föreslår tydning ur den nordiska ordstammen **gidh-* 'gapa, ligga öppen', men förleden Gide- kan enkelt tydas ur ordet för årstiden "vår".²⁷ Förleden förekommer även i andra namn.

Ett namn där saU *gijdda* är förled är "Gidevare"²⁸ på Zetterstedts karta från 1832.²⁹ År 1836 ansökte Sjul Andersson Håjka (1800–1877), innehavare av skattelandet "Gidovare", om nybyggessyn i Västansjö, *Jilliesjaevrie*, i norra Vilhelmina, *Vualtjere*. Alternativa former för skattelandet var Kideware/Gidevare, båda med <d> som antingen återger sent bevarad spirant eller är tecken på att ljudet övergått till klusilen /d/, "vanligt d-ljud". När en fattig "lappfamilj i näverkåta" år 1880 omnämns vid Girisjön och Girifjället visar det att en överlagring av namnet hade skett tidigare.³⁰ På äldre kartor visar <d> nämligen ursprunglig spirant utan påverkan, medan former med <r> återger en av sydsamiskans *gijre* överlagrad namnform. På grund av att Gideälven är en dominerande älv har älvnamnet inte kunnat påverkas av namnöverlagring.

²⁷ M. Wahlberg, *Svenskt ortnamnslexikon*. (Institutet för språk och folkminnen, 2016), s. 97.

²⁸ Fjället ligger 10 km söder om Grönfjället, där den ovannämnde Nils Anundsson (1783–1828) var skattelandsinnehavare och sagesman till Nensén, UUB R 649, s. 13.

²⁹ J. W. Zetterstedt. *Resa genom Umeå lappmarker i Vesterbottens län, förrättad år 1832*. (Två förläggare, 1980 [1833]).

³⁰ O. P. Pettersson. *Gamla byar i Vilhelmina II*. (Två förläggare, 1982 [1941]), s. 270–271.

Figur 4 Risfjället och Rissjön med omnejd i norra Marsfjällen

Avsnitt från Generalstabskartan 40 Dikanäs 1899. Namnen Rissjön, Risfjället, Bleriken och Girifjället kommenteras i texten.

Ibland har appellativer till namn inte identifierats av sydsamisktalande vid språkgruppens östliga expansion. Ett sådant fall är kartans Rissjön, *Rijsjaevrie* (med förleden *Rijsj-*)³¹, väster om Girifjället (figur 4). Här fanns en flyttled långt före tillkomsten av dagens Norra Vilhelmina sameby och med en passage mellan Övre Bleriken, *Bijjje Plierebke*³² och Risfjället, *Reiseje*.³³ Torkel Tomassons namn på fjället var *Rejsojefjället* ~ *Rejsojefjället*.³⁴ Namnen Offerkullen och Offerskalet vittnar om anknytning till en plats med en träsejte.³⁵ Gudabilden tillbads med

³¹ Upptecknat som [*rīs-jäure*] av Björn Collinder och registrerat som "Rijs-jaure" 'rise, små ris', UUB R 649, s. 225.

³² De samiska namnen till Övre och Nedre Bleriken är omkastade på Minkarta, Lantmäteriet.

³³ E. Manker & R. N. Pehrson. The nomadism of the swedish mountain lapps: the siidas and their migratory routes in 1945. (Gebers, 1953), s. 202.

³⁴ T. Tomasson. Några sägner, seder och bruk upptecknade efter lapparna i Åsele- och Lycksele lappmark samt Herjedalen sommaren 1917. (Dialekt- och folkminnesarkivet, 1988), s. 16, 47.

³⁵ E. Manker. Lapparnas heliga ställen: kultplatser och offerkult i belysning av Nordiska museets och landsantikvariernas fältundersökningar. (Almqvist & Wiksell, 1957), s. 259–262.

offer, ”tsikku”, saS *tseegkuve*, och med värdeföremål som hängdes upp under en utskjutande stenhäll.³⁶ Träidolen fördes 1919 till den samiska utställningen i Nordiska museet. Flyttleden gick över Offerskalet, ”offertröskeln”, sjila-sielma, saS *sjelesealma*³⁷ och några hundra meter från platsen under ”offerhällan”, sjila-kierke, saS *sjelegierkie*. Torkel Tomasson använder ordet ”rihreke” saS *rihrehke* ’flyttled’, en avledning med ändelsen *-hke* på ordet *rihrie* ’vinterflyttevei, spor etter pulker om vinteren’, vilket ska visa sig klargöra betydelsen i några ortnamn i området.³⁸

Ris- i svenska Rissjön och Risfjället utgår från saS *rijsie* ’ris, (mindre) kvist’.³⁹ Men här bör en uppteckning infogas, som Nensén 1840 gjorde med Anders Pålsson (1772–1850) från Sörfors (dagens Rajastrand). Han brukade en term som Nensén nedtecknade som ”jutteme rihsse”, saU *jühhtiimerihddie* ’flyttningsväg’. Nensén tillfogar kommentaren ”ett swårt ord att utsäga”.⁴⁰ När konsonantklustret i *rihddie* inleds med preaspiration (/h/ före konsonantgrupp), tolkar han /hdd/ som <hss>!. Ordet är faktiskt knepigt att uttala och saU *rihddie* ’spår i snön (efter släde eller rajd)’ var för alla som saknade /d/ i sin samiska inte lätt att tolka och ersätts i de aktuella namnen av sv. *Ris-* och saS *Rijsj-*. Här kan man jämföra med den sydsamiska termen ”juttem-Rihre”, saS *juhtemerihrie*, ’flyttningsväg’, som Elsa Greta Sjulsdotter (1821–1851) brukade i sydsamiska Vapsten, Tärna.⁴¹ Namnen Rissjön och Risfjället har således förleden *Ris-* av saS *rijsie*, som i sin tur återgår på en sydsamisk tolkning av saU *rihddie*, där dentalspiranten /d/ är ett okänt språkljud som substitueras av /s/ varvid termen blir **rihssie*. Detta är en omedveten namnöverlagring.

Ytter-, Mellan- och Väster-Rissjön vid byn Risbäck bildar en cirka 15 km lång vattenled till Lövsjön, som vintertid kan ha varit en öppen färdled från Risbäck vid Arksjön, *Armere*. Förleden Riskan här ha samma bakgrund som i namnen vid Rissjön 50 km norrut. I det här fallet finns det dessutom belägg för bruk av spiranter i områdets samiska hos Bengt Andersson (cirka 1789–1845) och Anders Pålsson (1772–1850), båda från Sörfors, nuvarande Rajastrand 10 km söder

³⁶ Tomasson. *Några sägner*, s. 47–49.

³⁷ Sydsamiska *sealma* ’tröskel’ återfinns i saS *sjealma*, ’en sten i Marsfjäll som man offrat till’. Bergsland & Magga. *Åarjelsaemien*, s. 257.

³⁸ Tomasson. *Några sägner*, s. 47. Bergsland & Magga. *Åarjelsaemien*, s. 238.

³⁹ Bergsland & Magga. *Åarjelsaemien*, s. 238.

⁴⁰ UUB R 649, s. 184.

⁴¹ UUB R 649, s. 406.

om Risbäck. Det var här frasen ”jutteme rihsse” med Nenséns stavning upptecknades, men även andra ord med dentalspiranter⁴².

Det avtecknar sig således ett minst 80 km långt område från Grönfjäll i norr via Girifjället till Risbäck och Sörfors, där fjällterräng övergår i lägre områden österut och där fjällregionens sydsamisktalande uppenbart mötte skogssamiska grupper. Både geografiskt och över tid kan detta studeras i bruket av samiskans spiranter, vilket därmed blir ett kännetecken på åselesamiskan. Ytterliga några exempel på de två spiranterna i Åsele lappmark ska ges.

En hydronym som återspeglar östlig och västlig samiska

Sjönamnet, hydronymen, ”Bleriken”, på kartan från 1899 (figur 4) är en del av vattendraget där vi nu finner Övre och Nedre Bleriken på moderna kartor. Karl-Hampus Dahlstedt nämner i sin doktorsavhandling att Bleriken i Vilhelmina har parallellformen Bletiken liksom Blerik förekommer som Bletik, men ”inljudsväxlingen *-r-~t-* är svår-förklarlig”. En sagesman från Dikanäs menade att: *’lappa kall e för ble’riken, på bw’nnspråke säg däm ble’tiken’*.⁴³ Här åsyftas renskötande fjällsamer i motsats till skogssamernas ättlingar, som hade tvingats lämna renskötseln och bli bönder. Det stämmer med att *Bleriken* är koncentrerad till fjällområdets sydsamiska med grund i appellativet saS *plierehke* ’småttjern mellan store vann’. Namnformen *Bletiken* i öster däremot är en försvenskad form av saU *Blieðieke*. Förutom med bevarad spirant i bl.a. Arvidsjaur har hydronymen former med stavningen <d> eller <t>.⁴⁴

Dahlstedts kollega, Tryggve Sköld, har anfört den rekonstruerade germanska formen **(b)lēða* ur vilken hydronymen kan härledas.⁴⁵ Lånets höga ålder framgår av att ursprungligt långt *ē* via *æ* blev *ā*.⁴⁶

⁴² Drygt 30 exempel kan nämnas, t.ex. *skeruvddie* ’vadmal’, *nadda* ’skaft’, *geätkkeame* ’vagga (av samisk modell)’, *mütkeket* ’slå sönder, krossa’, UUB R 649, s. 21–97.

⁴³ K.-H. Dahlstedt. Det svenska Vilhelminamålet: språkgeografiska studier över ett norrländskt nybyggarmål och dess grannndialekter. (Diss. Uppsala, 1950), s. 157.

⁴⁴ Bergsland & Magga. *Åarjelsaemien*, s. 226. Namnen bildar en västlig grupp i fjällregionen med /r/ i ordstammen: *Blierehke*, *Bliereke*, *Bleriken*, *Blerek-* etc. och en östlig i skogslandskapet med /d/ som främst återges med <d> eller <t> i ortnamnsbeläggen: *Blieðieke*, *Bletiken*, *Blieðek-*, *Bledik-*, *Bletik-*, *Plätiken*, *Plettik-*, *Plätik-*. Bara några av dem kan sökas på digitala webbkartan med nämnda former.

⁴⁵ T. Sköld. Die Kriterien der urnordischen Lehnwörter im Lappischen. (Uppsala, 1961), s. 140, med litteratur 143.

⁴⁶ T. Sköld. The earliest linguistic contacts between Lapps and Scandinavians. I *Wortstudien, Festschrift Tryggve Sköld zum 70. Geburtstag am 2. November*. (Almqvist & Wiksell, 1992), s. 101.

Lån med den äldsta vokalismen ser man i saN *lieddi* 'blomma; blad' och i stammen till avledningen saU *Bliedieke*.⁴⁷ Fornvästnordiska *blad*, sv. *blad* och saN *lādđi* 'blad (vanl. i bok, tidning)' visar lån under en senare perioden. De tidigaste runinskrifterna från tvåhundralet visar redan vokaler enligt den senare vokalismen, vilket ger en indikation om hur gammalt lån hydronymen är. Den form som ett blad i allmänhet har är lätt att kombinera med ett vattendrag som vidgar sig till en mindre sjö i en å eller älv.

Figur 5 Bevarade *Bletiken*-namn i sjösystemet nära Västansjö

Äldre saU Bletiken har här dubblrats två gånger med saS Bliehrehke och Nedre Bletiken med saS Vueliebliehrehke, men Övre Bletiken, Bletikkullen, Bletiktjärnen och Bletikbrännan har bevarats med <U> som ytterst återspeglar /d/. Områdets många sjöar har gynnat skogssamiska näringar och därmed även ursprungligare namnformer. (Kartavsnittet från Minkarta, Lantmäteriet.)

När hände namnöverlagringen av Gide- till Giri- i t.ex. Girifjällets namn? Lappskaftelandet Gidevare, där <d> vid tiden för de första namnbeläggen säkert återgav /d/, var under en tid mycket vidsträckt och omfattade byarna Krutberg, Västansjö, Sunnansjö och Sjöland i norra Vilhelmina och sträckte sig cirka 40 km från fjällområdet i väster till Vikenäs vid Vojmsjön, *Våajmoe*.⁴⁸ I norr låg Dikasjön, saS *Gäikanjaevrie*, ett namn som kommenteras nedan.

En sammanställning av nybyggessynernas namn med sina uttalsvarianter under 1800-talets första del från O. P. Petterssons "Gamla byar i Vilhelmina" visar namnens förändring:

47 Sammallahhti. *Saami languages*, 128. Hydronymen är en -ke avledning på den stam som framgår av termen i svagstadium.

⁴⁸ Pettersson. *Gamla byar*.

1828 (anläggningssyn för Vikenäs). Röjningsmarker vid *Plätikselet* i *Plätikån*, som rinner från *Plätiksjöarna*). Generalstabskartan 40 Dikanäs (1899) visar sjöarna *Övre Bletiken* och *Nedre Bletiken*. Vid namnreglering har det senare namnet det parallella saS *Vueliebliehrehke* (*Vuelie*- 'Nedre'), dvs. en variant till fullständig namnöverlagring.

1831 (nybyggesansökan 1831 och 1836 inom *Gidovare* lappskatteländ i byn Västansjö). Sjul Andersson Håjka var landinnehavare. Dokumenten nämner skatteländet *Kideware*, vattnen *Gideån* och *Bletiken*. Namnen från 1800-talets första hälft pekar mot uttal med /d/.

1846 (anläggningssyn med utslag för Sunnansjö 1846). Vid en gränsdragning mellan nybyggen nämns *Bletikarna*, *Bletiken* (2 ggr). Efter skattläggning 1869 nämns däremot *Blerikarna*; /d/ blir <r> 1849 (anläggningssyn 1849 Sjöland). Sökande var Anders Olofsson i *Gidevare* lappskatteländ. Han hade varit dräng hos Jon Nilsson Beits (Paitze) i Vojmsjölandet, Vikenäs, som hade ovanligt stora skogsrenar och "aldrig flyttade västerut till fjällen". *Gidovarelandet* innehades då av Jon Olofsson Stinnerbom.

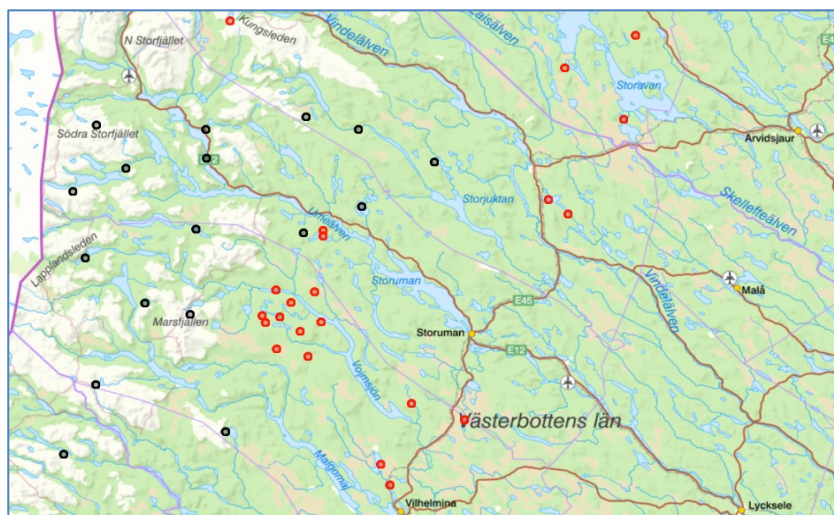
1851 (anläggningssyn 1851 för Krutberg). Namn som nämns i Krutberg är *Gidovare*, *Giduån*, *Gidejaure*.

1853 (anläggningssyn 1858 för Henriksfjälls nybygge nr 2, 1853). Sökande Nils Petter Matsson har slåttermark vid *Gidevarebäcken*, som kommer från nämnda fjäll och utmynnar i Saxensjön.

Mellan 1828 och 1853 dominerar som vi ser namn med stavning som återgår på spirant, medan namnöverlagring eller sydsamiska parallellnamn uppträder därefter. I det sjörika området öster om Västansjö, saS *Jilliesjaevrie*, i norra Vilhelmina, har således påtagligt många äldre namnformer bevarats (figur 5), även om många också har fått parallellnamn.⁴⁹ Norr om Västansjö finns i Skansnäsån *Övre Bletiken* och *Nedre Bletiken*, det senare dubblerat med saS *Vuelie-bliehrehke*.

⁴⁹ Se gruppen av ett större antal östliga namnbelägg med röda punkter figur 6. Kartans saS *Bliehrehke* bör stavas *Blierehke* – om den alls skall brukas framöver – vilket är den korrekta sydsamiska namnformen.

Figur 6 Namnet på vattendrag/mindre sjö av viss typ i öster och väster

Hydronymen saS Blierehke i väster (blå markering) och saU Bliedieke (eller form där /d/ övergått till <ɬ>) i öster (röd markering). Formerna indikerar fjäll- respektive skogssamiska regioner i västra Ångermanland och delar av västra Västerbotten. En större samling belägg med röda punkter är namnen i det sjörika området vid Västansjö med tecken på spirant som inte överlagrats; se detaljer figur 5.

En avlägsen östlig namndubbling vid Abmoträsket, *Ábmuo-jávrrie*, 10 km söder om Sorsele, visar *Bletiken* på två ställen dubblade med *Blierieke* (figur 6). Där *Blierieke* förekommer med <ie> i ordets andra stavelse och inte med <e>, som i sydsamiska *Blierehke*, är det fråga om en form från området *mellan* sydsamiska och östlig umesamiska, där umesamisk stavelsestruktur är bevarad men den tonande dentalspiranten har utträngts av /r/ genom sydsamisk påverkan.⁵⁰ Inte långt från Abmoträsket gjorde amanuens Nils Mossberg 1919 uppteckningar med Maria Albertina Sjulsson (1868–1920), vars ordförråd *enbart* innehöll de östliga dentalspiranterna.⁵¹ *Blierieke* i stället för *Bliedieke* är därför en från väster påverkad umesamisk form, men som sådan även mindre genuin på denna plats. Det är viktigt att sagesmän för ortnamn väljes bland personer på orten. Jämför s. 16–17 angående namnet Pauträsk.

⁵⁰ G. Hasselbrink. Südlappisches Wörterbuch = Oårj'elsaamien baaguog'ärjaa. Vol. 1. *Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala* (1981), s. 91; Larsson. *Grenzen*, s. 103–104.

⁵¹ ULMA 16777. Exempel på tonande spirant: *rájdduo* 'rajd; rad', *ráddie* 'räd', *stádda* 'stad', och tonlös spirant: *büttekiet* 'slita av', *ráttekiet* 'skilja (renar)' och *ruattekuo* 'torrgran'.

Historisk landgräns i västra Ångermanland återspeglad i senare språkgräns

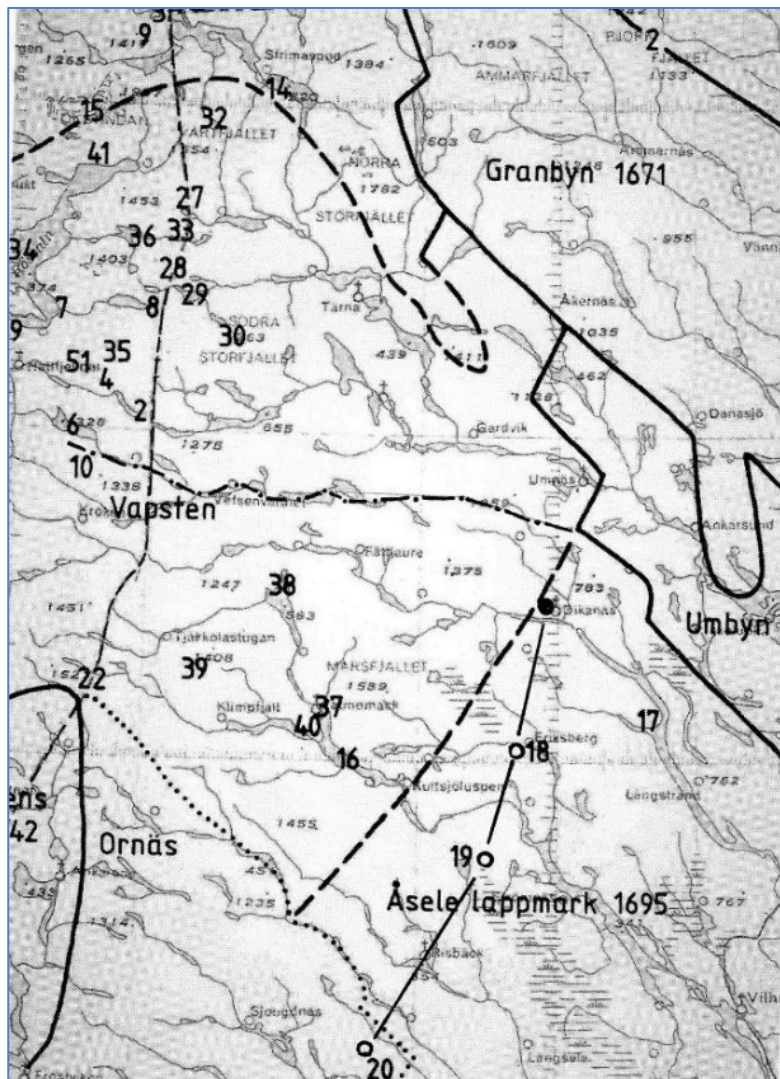
Språk återger ofta historiska förhållanden. När norske kungen i tidig medeltid hävdade sina undersåtars jakträttigheter i västra Ångermanland enligt en gränstraktat från 1273, nämns sjön ”Veimosior”.⁵² Gränsen gick söderut via sjön ”Hulsio” som har tolkats ur nordiskt *hul* ’urholkning, fördjupning’ med syftning på den kraftigt böjda Fatsjön, saS *Vuesserenjaevrie*, jfr saU *vuössie*, saS *vuessie*, ’grythank (med böjd form)’. Därefter kommer ”Kiodsio”, enligt Bergslands tolkning Gittsjön, saS *Stoere Gähtjere*, halvannan mil sydost om utloppet från Kultsjön, saS *Gåaltoe*.⁵³ Gränsen nådde sedan ”Rauda sio”, som hos Nensén återfinns som ”Raude-jaure” med syftning på Norrsjön. Stavningen med <d> i ”Rauda/Raude-” pekar mot ursprung i ordet för ’röding’, där <d> visar uttal med /d/ innan appellativet nu återfinns som saS *raavre* ’røye’.⁵⁴

⁵² Texten lyder: ”Eigu Ða Jæmtar norðr a Finmork fra Straumi XIX rastir at veida dyr ok ikorna, ok gengr sua austr landamæret mote Angrmannalande, tækr til Ðar sem heitir Veimosior. þæðan j Hulsio ok i Kiodsio. þæðan ok j Rauda sio ...’ Har så jämtar norrut i Finnmarken 19 raster från Ströms vattudal (rätt) att jaga (vilda) djur och ekorre, och går så i öster gränsen mot Ångermanland, den tar vid där det heter Veimosior. sedan till Hulsio och till Kiodsio. sedan ock till Rauda sio ...’ O. S. Rydberg (red.). *Sveriges traktater med främmande magter: jemte andra dit hörande handlingar* D. 1. (Norstedts, 1877), s. 245. Se om *rast*. pl. *raster* KLNLM, 13, s. 675–676.

⁵³ K. Bergsland. Samiske perspektiver i Helgelands historie. *Helgelands historie*, Bd 2. (Forvik, 1994), s. 191.

⁵⁴ UUB R 649, 130, Bergsland & Magga. *Åarjelsaemien*, s. 232. Ordet är frekventast som saU *råvdduo*, men i väster där sydsamisk påverkan förekommer har ordet belagts som saU *råvrrie* ’röding’, Barruk. *Båhkuogirjje*, s. 121.

Figur 7 Gränslinje för norskt och svenskt maktanspråk på 1200-talet

• Dikanäs och Vojmsjön, ○ 18 Fatsjön, samiska Vuesserrenjaevrie, ○ 19 Gittsjön, Stoere Gähtjere, ○ 20 Norrsjön (se texten); gränsen ●—●—●— mellan norra och södra Wapstbyen är från början av 1660-talet.

Källa: Bergsland 1994:185 (kompletterad).

Bergsland skriver att historiska källor visar att gränsen in i "Finnmork", dvs. samiskt område, gällde den norske kungens krav för jämtsamerna gentemot svenske kungen och hans makt i Ångermanland och kungens

”egna” samer. Enligt Bergsland är gränsen därför både politisk och ”en grense mellom samegrupper”, dvs. mellan fjällsamer i Vefsn och skogssamer i Åsele lappmark. Det var både fråga om ”en språkgrense mellom sørsamisk i trangere mening og sydlig umesamisk”.⁵⁵ Hur de två dentalspiranterna blir återgivna i senare tid i öster och väster, blir således belyst av gränsen från tidig medeltid som berodde på mötet mellan olika maktcentra som berörde västra Ångermanland.

Mellan (19) och (20) (figur 7) ligger sjöarna ”Lill-Rajan”, saS *Ohtje Raajere*, och ”Stor-Rajan”, *Raajere*, nära byn Rajastrand. Förled är saU *rájjie*, saS *raaja* ’gräns’.⁵⁶ I *Raajere* är *-re* syd- och ume-samiskans kortform av *jaevrie/jávrrie* ’sjö’. Cirka 4 km söder därom hittar vi Norrsjön. Om man på kartan drar en linje från Fatsjön (se text ovan) och ned till Norrsjön (se ovan) passerar den dels Arksjön vid Risbäck, dels en nordlig udde i sjön *Raajere* 3 km nordväst om byn Rajastrand (Sörfors).

I Sörfors (Rajastrand) intervjuade Nensén den ovannämnde Anders Pålsson, som hade samiska innehållande dentalspiranter. Hans son Isac Andersson (1810–1868) kände trakterna kring byn och visade Nensén 1839 en ”trefotssten”, en s.k. ”vilande höna”, på en nordlig udde i Stor-Rajan.⁵⁷ Trots att den kallades ”Raste-Kedke” ’gränssten’, menade Nenséns sagesmän att stenblocket saknade all ”Historisk märkvärdighet” dvs. betydelse.⁵⁸ Men att den ligger på 1273 års gränslinje är nog inte en tillfällighet. I den nämnda linjens förlängning söderut på halva sträckan till Norrsjön finns även berget Raitakullen vid Raitasjön med en namnförled i vilken ett /d/ kan gömma sig.⁵⁹ Namnens förleder har troligen att göra med färder eller transporter, men det är svårt att veta hur gamla namnen är. Sammanfattningsvis är det i alla fall intressant att se att de olika namnen återfinns på eller mycket nära den gräns som beskrevs redan 1273.

⁵⁵ Bergsland. Samiske perspektiver, s. 192.

⁵⁶ Samiskans ord för ”gräns” är lån från fi. *raja* ’gräns (linje); ytterkant, trakt’. Det är i sin tur lån från ryska *kraj* med motsvarande betydelser, SSA 3, i U. M. Kulonen, (red). *Suomen sanojen alkupevä: etymologinen sanakirja*. 3 R-Ö. (Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2000), s. 42. I ume-samiskan finns både ”raje” och ”kraja”, E. Lindahl & J. Öhrling. *Lexicon Lapponicum, cum interpretatione vocabulorum Sveco-Latina et indice Svecano Lapponico*. (Lange, 1780), s. 369, 159.

⁵⁷ Se exempel från andra håll i Norrland, C. Westerdahl. *Sydsamer; från Bottenhavet till Atlanten*. (Skärhamn, 2008), s. 82–84. Se en så kallad ”vilande höna”, stenblock på tre mindre stenar: https://sv.wikipedia.org/wiki/Arkeologstigen_i_J%C3%A4vre.

⁵⁸ UUB R 649, s. 148.

⁵⁹ Jfr saS *raajhtoe*, *raajhta*, *raejhtie* ’vei på snö etter rein’. Bergsland & Magga. *Åarjelsaemien*, s. 231. Det kan också vara fråga om det svenska dialektordet ”rajda” ’fem lassdragande renar fastbundna i den föregående lass’, Zetterstedt. *Resa*, s. 300, jfr även Dahlstedt. *Det svenska Vilhelminamålet*, s. 207 och saU *rájdduo* ’rajd’.

Namnleden ”Raste-” i ”Raste-Kedke” bör jämföras med *rast* pl. *raster*, i gränstraktatet från 1273, där pluralisformen *rastir* brukas. Det betecknade obestämt avstånd på en vägsträcka (SAOB fornsvenskans *rast* ’så långt man orkar gå utan att vila’).⁶⁰ Termen brukades även om den *gränspunkt* där ”Rå-linien mellan Åsehle och Lykksehle Lappmarker” började i väster enligt kateketen Anders Andersson (1771–1825), som var född i Byrgfjäll (Borgafjäll).⁶¹ ”Raste-jåkoKedke,” *Raste-juohkuogeädggie* ’rast-skiljestenen’ var ett gränsmärke på en myr på Norra Gardfjället.⁶² Termen ”Raste-” kunde således markera både en gränspunkt och en gränslinje. Man skiljer på ägo gräns med märken i träd eller med pålar, ibland även med rösen bestående av tre eller fem stenar. För viktigare landgränser valde man däremot flyttblock, jordfasta hållar, källor eller iögonfallande formationer i naturen.⁶³ Ordet *raaste* ~ *rásste* ’gräns’ av no. ”rast”, känner Qvigstad från syd- och tysfjordssamiska och saS *raaste* är dels ’grense (mellom riker, naboer)’, dels ’ret linje (i brettspill)’.⁶⁴

Namn på en viktig gräns och på en landsträcka mellan vattenleder

På övre delen av den streckade gränslinjen (figur 7), som passerar symbolen ● Dikanäs, och når till (svagt synligt) Umnäs, ligger höjdsträckningen ”Älsoliden”. På 1671 års karta över Ume lappmark är bergets namn *Elpseies wari*.⁶⁵ Genom sitt läge som en tänkbar nordlig förlängning av 1273 års gräns är det värt att uttyda namnet. En god hjälp ger Björn Collinders belägg från 1937 med en sagesman vars uppgift med

⁶⁰ En *rast* eller en *skogsmil*, var drygt 5 kilometer. Om man mäter avståndet ”19 raster från (Svaningssjön i) Ströms vattudal”, dvs. ca 19 × 6 km, når man Älsoliden söder om Umeälven, se namnet Älsoliden nedan. På samma avstånd ligger även *Raste-juohkuogeädggie* (se s. 14).

⁶¹ Anders Andersson brukade dentalspiranter förutom i namnleden -Kedke-, saU *geädggie* ’sten’, även i orden ”nåddo”, saU *nådduo* ’nystan’, ”muetha”, saU *muahddá* ’moster (yngre än ens mor)’. UUB R 649, s. 6, 7.

⁶² UUB R 649, s. 8.

⁶³ KLN 14, s. 564. Det stora flyttblocket ”Kunjogedke”, saU *Guvnjuogeädggie* ’den framtutande stenen’, (2,5 m. hög) nämns på gränsen mellan två skatteland i norra Arvidsjaur (observera ”gedke” saU *geädggie* ’sten’), se O. Korhonen. Mer om skattelandsrösen och gränstallar i Arvidsjaur. *Samefolket* 2 (2002), s. 36.

⁶⁴ J. K. Qvigstad. *Nordische Lehnwörter im Lappischen*. I Commission bei Jacob Dybwad. (Christiania, 1893), s. 259. Bergsland & Magga. *Åarjelsaemien*, s. 232, de senare beläggen är från Vilhelmina och Rörås enligt Hasselbrink. *Südlappisches Wörterbuch*. Vol. 3 (1985), s. 1057. Fjället saN *Rásttigáisdá* i norska Finnmarken, 1067 m.ö.h., har på internet den tveksamma etymologin ur mansnamnet ”Rásti”.

⁶⁵ Norstedt. *Lappskattelanden*, s. 76–77. Namnet motsvarar ”Elpsoliden” Generalstabskartan, 41 Stensele, 1897.

ljudskrift var *älBâ*, saU *álbbie* 'billig'.⁶⁶ Adjektivet är belagt som "albes", saU *álbies* motsvarande saS *aelpies* 'billig'.⁶⁷ Som namnled är vokalen i andra stavelsen reducerad till /e/, vilket genom omljud av långt [ā] ger långt [ā̃] i första stavelsen, dvs. saU *älbes*. Detta kan i uttalet förkortas till *älbs*.⁶⁸ Ordets betydelse var i äldre tid, 'det som är rättmätigt, rätt och riktigt'.⁶⁹

Figur 8 Karta från 1671 som visar nordligt parti av gränslinje från 1200-talet

"Elpseies wari" 'Åsoliden' vid "märkan", landsträckan, från Umeå lappmark ned till Ångermanlands lappmark på 1671 års karta. Bastansjön har fallit bort, men "Suola Jauri" 'Holmträsket' och "Båstoken" finns med.

En parallell till *Elpseies* finns i namn vid "märkan", landsträckan, mellan byn "Råsele" och "Almselet" i Ångermanälven 25 km söder om Vilhelmina. Selets namn ingick i skattelandet "Albloselelandet" vid älven. Där finner man på 1600-talet Nils Göransson, född cirka 1670, som skattar för landet med förleden "Alblo-, Arblo-" eller "Arbro-".⁷⁰ Nensén nämner även formerna "Elbros, Albrosehle" och "Elbesjokk,

⁶⁶ Sagesman var St¹, dvs. Thomas Olofsson (1861–1955) från Storholmen, Stensele. W. Schlachter. *Wörterbuch des Walldappendialekts von Malå und Texte zur Ethnographie*. (Suomalais-ugrilainen seura, 1958), s. 5. Barruk. *Bábkuogirjje*, s. 24.

⁶⁷ Lindahl & Öhrling. *Lexicon Lapponicum*, s. 13. Bergsland & Magga. *Åarjelsaemien*, s. 21.

⁶⁸ Jfr adjektivet *äjlies*, oftare i formen *äjles* 'helig' och även (i sammansättning) förkortat till *äjls-*.

⁶⁹ I P. Fjellström. *Dictionarium Sveco-lapponicum*. (Stockholm, 1738), s. 25 är adjektivet "alpes" 'billig' synonymt med "rächtek" 'rätt, tillbörlig' på samma sätt som substantivet 'billighet' är både "räcteshwot" ['rättvisa'] och "alpeschwot" ['egenskapen att vara billig/rättvis']. Betydelsen av stammen i "rächtek" återfinns i synonymerna "rektes, rekt," och "rektok" översatta med 'rätt, tillbörlig', Lindahl & Öhrling. *Lexicon Lapponicum*.

⁷⁰ Pettersson. *Gamla byar*, s. 254.

lilla ån, som rinner från Blaikfjället ned uti albrosehlet”.⁷¹ Även Ehrenmalm anför namnformerna ”Albäsehlforssen” och ”Albläsehle”.⁷² Trots namnens varierande former stödjer de ett samband med saU *álbbie* och *álbies* med syftning på en *rättsligt korrekt och viktig* gräns. Över ”Almselet” gick Åseles nordvästra sockengräns med hävd från 1600-talet mitt.

När vi nu återvänder till landsträckan mellan Umnässjön, saU *Grátjánjávrrie*, i Umeälven och söderut mot Vojmsjön, finner vi nära ”Älsoliden” (*Elpseies wari* 1671) den mindre sjön Bletiken (vid *Bastansjön*) som dels har en form som ska tolkas som umesamisk, dels har fått parallellnamnet *Blierieke*, som delvis är påverkat av sydsamiskan.⁷³ I Skansnäsån finns vidare ”Övre Bletiken” och ”Nedre Bletiken”, båda med det umesamiska kännetecknet <t> som pekar mot tidigare dentalspirant. Det senare har fått parallellnamnet saS *Vuelieblierebke*. Här finns även ”Märkan”, en till svenskan inlånad beteckning för ’landsträcka mellan farbara vatten, ed.’⁷⁴ Parallellnamnet saS *muerbkie* kan inte vara genuint här med tanke på områdets många umesamiska kännetecken. När däremot formen ”muotke”, med <t> för den tonlösa spiranten /t/ i saU *muötkkie*, brukas nio gånger av Nenséns sagesman vid en beskrivning av landsträckor i Umeälven och med tydlig lokalkännedom kallar östra delen av Umnässjön ”Alebedssoon”, där höjden ”Alebeds tjuelk” (Älsoliden) ligger, då stärker det slutgiltigt områdets umesamiska karaktär.⁷⁵

Namnens språkliga karaktär uppströms Umeälven från Älsoliden

På 1671 års karta finns det västerut även andra namn vid Umeälven i vilka spiranten återges med <t> eller <d>. På östra sidan av älven cirka 40 km uppströms och nära ”Jockz Jauri”, saU *Juksjávrrie*, visar kartan namnet ”Plätick Jauri” syftande på ”Blattnikselet”, numera kallat *Blattniken*, som ligger nedanför Gäutajaure, saS *Luvlie Geavhta*.⁷⁶

⁷¹ UUB R 649, s. 10.

⁷² A. Ehrenmalm. *Arwid Ehrenmalms Resa igenom Väster-Norrland til Åsehle lappmark*. (https://digital.ub.umu.se/image_server_router/17a_000033/0002.jpg). (Momma, 1743), s. 94.

⁷³ Se om formen *Blierieke* i stället för *Blierebke* ovan.

⁷⁴ Ordet ”märka” är ”ett landsdelsord” med vid spridning i Norrland, bildat på saL *muorkeke*. Märka kan på de flesta håll i Norrland ersätta de korrekta samiska formerna av ordet för landsträcka mellan vatten.

⁷⁵ UUB R 649, s. 205, 208.

⁷⁶ Norstedt. *Lappsattelanden*, s. 32, 207.

Ytterligare cirka 70 km norrut finns på norsk sida Bledikvattnet, *Gievrejaevrie*, nära riksgränsen. Namnet motsvarar sjön ”Pleäteck”, där Anna Thomasdotter (1751–1833) föddes, som var en av J.A. Nenséns viktigaste meddelare. Hon tillhörde Ranbyn och talade samiska med umesamiska spiranter.⁷⁷ Hennes hemort var Hemnes, *Heäimmanássa* vid Ranfjorden sydväst om Mo i Rana, *Måhvie*. På svensk sida hade föräldrarna sitt skatteländ i ”Låiset Wuome” nära Storuman, saU *Lüsspie*.⁷⁸ Med syftning på Ranbyn konstaterar Knut Bergsland i en studie av äldre gränser, att sannolikt ”talte alle skogssamene dialekter av umesamisk, likeså fjellsamene i ”Ranbyen”, mens fjellsamene sønnenfor talte sørsamisk i trangere mening”.⁷⁹

Figur 9 Sjönamn med östlig, skogssamisk uttalsdetalj i Umeälvens västra dalgång

Avsnitt från 1671 års karta över Ume lappmark. Bland nämnda sjöar finns ”Plätick Jauri” nära ”Jockz Jauri”, saU Juksjävrie. ”Plätick Jauri” är Blattnikselet, senare kallat Blattniken, i Umeälven (Norstedt 2011, s. 108, 109.)

Med tanke på den ovannämnda beteckningen *rast* pl. *raster* för viktig gränspunkt eller gränslinje lägger man märke till namnet ”Rastaich wari” i skatteländet Dorifjäll (figur 9), som är moderna kartors Stång-

⁷⁷ UUB R, s. 649, 247. Hon brukade ”kedke” *geädggie* ’sten’, ”tjadd” *tjadda* ’sot’, ”mutket” *mütkeket* ’slå sönder’, ”lätket” *lätkeket* ’slå (till); slå ihjäl’.

⁷⁸ UUB R 649, s. 250.

⁷⁹ Bergsland. Samiske perspektiver, s. 184. Söder om Ranbyns område ligger Vapsten, som Bergsland syftar på.

fjället, *Suönjiertjähkka*.⁸⁰ Det är ett namn värt att återkomma till i ett annat sammanhang.

Landsträckan från Umeälven via dalgången vid Alsoheden (figur 8) och söderut, var en slags "getingmidja" mellan Ume och Åsele lappmark. Det var också den kortaste vägen till Jämtland från den gamla "Lais Sijtte" eller "Lais Lappebyen", som köpmän brukade för att med expansiv handel och uppbörd nå så långt västerut och söderut i Norge som möjligt. Från Laisälven var det inte mer än cirka 100 km till dalgången vid "Elpseies wari". Därifrån kunde man följa den västra, dvs. "norska sidan", av den medeltida gränsen och inte inkräkta på "Angrmannalande", Ångermanland, svenske kungens område (figur 7).⁸¹

Från 1526 fick landsköpmannen Anders Persson i Grubbe (cirka 1470–cirka 1543) uppgiften att i Ume lappmark ta upp skinnskatten 'aff Kronones eghna lappar', men 1552 övertog riksrådet Thure Pedersson Bjelke (1514–1577) uppdraget att vidga området för uppbörden och från följande år finns flera samer från "Lais Lappeby" omnämnda ända nere i Finnli nära Snåsa, saS *Snåase*. År 1555 blir landsköpmannen Nils Jönsson lappfogde över Pite lappmark och därefter är det birkarlar som driver in skatten i den utvidgade Laisbyn.⁸²

Att gränsen från 1273 länge var känd framgår 1595 av uppgiften att sträckan från "Arck tresk", Stor-Arksjön, *Armere*, vid Risbäck "till Jemt Lapperna ähr 2 miil". Några år senare nämns även "Kulter", Kultsjön, halvannan mil väster om den nämnda gränsen från 1273 med tillägget "samme tresk och Landh bruker Pithå Lapperna och Nories Lapper". Detta framgår även av Daniel Hjort (1575–1615), tjänsteman hos Karl IX, som 1606 omnämner "Pithå Lapper som aff ålder haffue legatt till Laijsby, huilke wester söder ifrå Umhå Mark emoth Noriges sijdan boendes ähre".⁸³

När Lycksele förbereddes till kyrk- och marknadsplats inordnades även Laisbyns samer, men för dem kunde skatteuttaget inte öka för "då komo de aldrig till Swerige tillstädes". De var så integrerade i handel och uppbörd i Norge, att man inte kunde riskera att stöta dem ifrån sig. När de svenska lappmarkerna under 1600-talet organiserades var fjäll- och skogssamer tydligt åtskilda. Men Laisbyn med sin

⁸⁰ Norstedt. *Lappskattelanden*, s. 109, 207.

⁸¹ K. Bergsland. "Lais Lappebyen". I A. Nesheim (red.). *Kultur på karrig jord: festskrift til Asbjørn Nesheim* (Norsk folkemuseum, 1978), s. 97.

⁸² Bergsland. "Lais Lappebyen", s. 78, 80–81.

⁸³ Bergsland. "Lais Lappebyen", s. 88–89. E. Nordberg (red.), *Källskrifter rörande kyrka och skola i den svenska lappmarken under 1600-talet*. (Skytteanska samfundet, 1973), s. 26.

onaturliga utsträckning ”vestover og sydover må ha vært en regnskaps-sak fra lappfogdens side”. Deras inordning i Ume lappmark var därför inte så svår sak.⁸⁴

Fjällsamerna i Vapstbyn, som skattade både till Norge och Sverige, rörde sig däremot årligen österut genom skogssamernas skatteland. När isen hade lagt sig flyttade de ”neder til Uhm-Byens Lappar och uti deras Furu Skogar söka Ren-Måssan”. Därvid måste de vända sig till ”Skattemannen”, skattelandsinnehavaren, för att en ”avgift ehrlägga uti MatWahror, effter som Uhm-Byens Lappar äro torfffigare än fiell Lappen, hwilka merendels öfwer alt äro långt behållnare”.⁸⁵ Fjällsamerna med sina renhjordar var välbärgade men skogssamerna hade ännu en viss trygghet i rätten till sina skatteland. De årliga kontakterna medförde emellertid närmast fjällområdena övergång av de ursprungliga dentalspiranterna /d/ och /t/ till /r/ som i sydsamiskan. Denna språkliga förändring var en fråga om prestige, som är välkänd inom sociolingvistik.

Valet av sagesmän, en fråga om korrekta eller förvanskade ortnamn

Professorerna K. B. Wiklund (1868–1934) och Björn Collinder (1894–1983) gjorde omfattande samiska ortnamnsuppteckningar i norr. Wiklund framhöll vid seklets början att ett gott resultat kräver att man utgår från det språk ”som talas av traktens egentliga befolkning”.⁸⁶ Det har inte alltid skett i umesamiskt område och valet av meddelare märks nu i kartans ortnamnsformer.

När Zetterstedt 1832 via märkan från Umeälven nådde Dikanäs, skriver han att byn ”benämnes ömsom för Dikanäs och Gikanäs”.⁸⁷ Även sjön har de två alternativa förlederna. Dikasjön var källsjö till Vojmsjön och Bergsland ansåg att ”hele sjöen hørte til Ångermanland” enligt 1273 års gräns och finner även stöd för det av innehavare till skattelanden i 1695 års jordebok.⁸⁸

Förleden *Gide-* kan som beskrivits antingen vara tecken på bevarat spirantiskt uttal av saU *Gijdda-* eller visa en återgivning av spiranten

⁸⁴ Bergsland. ”Lais Lappebyen,” s. 91.

⁸⁵ K. B. Wiklund & J. K. Qvigstad (red.). *Dokument angående flyttlapparna m.m.* 2 (Kristiania, 1909), s. 8.

⁸⁶ A. Mattisson. *Samiska ortnamn på fjällkartorna*. (Statens lantmäteriverk, 1993), s. 16.

⁸⁷ Zetterstedt. *Resa*, s. 133.

⁸⁸ K. Bergsland. *Bidrag til sydsamenes historie*. (Univ. Tromsø, 1995), s. 6.

som hunnit övergå till uttal som klusil och stavning med <d>. Där *Gijdda-* överlagrats av saS *Gijre-* återfinner vi det däremot som *Giri-*. Men hur tolkas då alternativen Dikanäs och Gikanäs? Med tanke på att skattelandet Gidevare i norr nådde upp till Di-kasjön/Gikasjön är det rimligt att anta att ett initialt *Gid-* genom metates (konsonant-omkastning) blivit *Dik-* som i *Dikanäs*. I nästa steg sker en konsonantassimilation (utveckling mot större likhet mellan konsonanter), här bakåtriktad, genom vilken *Dik-* blir *Gik-*, som i *Gikanäs* eller *Gig-* i *Gigån*, formen för Gideälven inom Fredrika. Frustrationen hos svensk- eller sydsamisktalande personer utan dentalspiranter i det egna språket har orsakat utvecklingen till de nämnda namnformerna.

Vid samisk namnrevidering av den topografiska kartan i sen tid har Dikanäs och Dikasjön fått namnen saS *Gäjka* respektive saS *Gäjkanjaevrie*.⁸⁹ Sagesmän var samer från sydsamiskt område cirka 50 km sydväst om Dikanäs.⁹⁰ Namnen visar sig utgå från en tradition återgiven av O. P. Pettersson enligt vilken det bara fanns två sjöar där vattnet ”glittrar så intensivt”, att det givit sjöarna deras namn.⁹¹ Den andra sjön finns norr om Fatmomakke, *Faepmie*. Denna folk-etymologi utgår från saS *gijkedh* ’glänsa, glittra’ och verbformen i tredje person presens: ’den glänser/glittrar’. Trots att ortnamn aldrig bildas på personböjda verbformer finns nu namnen på officiella kartor. Valet av meddelare och ett oreflekterat accepterande av en folk-etymologi gav platsen och sjön mycket missvisande namnformer och grundorsaken var från början att de innehöll en ortnamnsled som i övergångszonen mellan ume- och sydsamiska innehöll den tonande dentalspiranten /ḑ/, som inte blev korrekt återgiven.

Vid den ovannämnda tolkningen av *Elpseies wari* / Älsoliden anlitate Björn Collinder som sagesman Thomas Olofsson (1861–1955) från Storholmen, Stensele, Han bodde cirka 22 km från platsen med namnet, som då var aktuellt och det gav ett värdefullt resultat. Val av meddelare skulle ju enligt Wiklund väljas bland ”traktens egentliga befolkning”. För Åmsele vid Vindelälven, *Vyöddale*, intervjuades Jonas Edvard Sjulsson Bonta (1859–1939) från Västervik hela

⁸⁹ Uppteckningen i ljudskrift är: *Gäihkē* och *Gäihkän-jäure*, B. Collinder, uppteckning 1935, Ortnamnsregistret, Isof.

⁹⁰ Meddelare var Jon (Jonas) Jonsson, f. 1875 i Kultsjölandet, *Gåaltoelaante*, och Nils Andreas Skott, f. 1869 från Tjepsgielas, *Tjeepesgieles*.

⁹¹ Pettersson. *Gamla byar*, s. 195.

220 km från Åmsele.⁹² Meddelare för namn i umesamiskt område valdes ofta från fjälltrakterna. Sjulsson Bonta meddelade formen ”Åmmasovven”, där Åmma- uppenbart kommer av Åm- i Åmsele, men ett samiskt namnelement kan inte vara enstavigt och förlängdes därför till Åmma- av meddelaren.

En längre sträcka av sjöar och älvstråk leder emellertid västerut till närheten av byn Åmliden, vars samiska namn är *Ábmuo* och identiskt med namnet på Västerbottens högsta berg, 551 m.ö.h. vid gränsen mot Malå kommun. I Malå fick upptecknaren bergets korrekta umesamiska namn av samerna Lars Sjulsson (1871–1952), från Setsele, *Sáddarve*, och Petrus Johansson (1881–1951) från Grannäs, *Mårssjije*. Av det förstår man att Åmliden är en svensk namnbildning på *Ábmuo*.⁹³ Formen ”Åmmasovven” (-sovven av saU -*suvvane* ’sel’) visade sig således vara en fri konstruktion av sagesmannen grundad på det svenska namnet och utan stöd i lokal namntradition. Det illustrerar vikten av att sagesmän för samiska ortnamn väljs bland ”traktens egentliga befolkning”.

Dentalspirantens östliga förekomst styrkt av fler viktiga ortnamn

Av kartan på figur 6 framgår att den frekventa hydronymen för vidgad del av ett vattendrag förekommer utan spirantiskt uttal i väster medan ordet i öster antingen är belagt med /*ḏ*/ ⁹⁴ eller indikeras av <d> eller <t> i namnens stavning. Gideälven vittnar i hela sin längd om en ursprunglig konsonantism, men den överträffas av det långsträckta Stöttingfjället, som är ”landrån mellan Stensele och Wilhelmina samt sedermera i sin långa utsträckning nedåt i sydost är gränsen mellan Lycksele och Åsele lappmarker”.⁹⁵ Bergskedjan är avbruten av lägre partier och sträcker sig från *Raste-juohkuogeädggie* ’rast-skiljestenen’

⁹² Västervik är en by vid Jokksjaure/*Juoksjávrre* mindre än två mil från Tärna. Åmsele registrerades av Björn Collinder som ”*omma-suvvæn*, Åmmasovven”.

⁹³ Vokalen *Ä*- i de svenska namnformerna kan gå tillbaka på den initiala vokalen i *Ábmije* ’till Åmliden’, dvs. i riktningskasuset illativ. Namnlån kan upptas i former som är frekventast i dagligt tal.

⁹⁴ Ett exempel är Bletikudden, *Blidiekenjuönies*, nära byn Slagnäs, *Sláganuönies*, vid Inlandsvägen.

⁹⁵ Zetterstedt. *Resa*, s. 130.

på ”Swenska Garde-fjäll” i väster ”och slutar med Balen Söder om Bjurholms kyrka”.⁹⁶

Stöttingfjället kallas ”Vaddi, ett jämnt och slätt land” i texten till den kända reseberättelsen genom Ume lappmark på 1700-talet.⁹⁷ Nensén fick under 1800-talet belägget ”Waddeje, Stuttingfjället” (figur 10) med syftning på höjdräckningen som är ’helt kalt, kallt, snön ligger länge där’.⁹⁸ Anders Pålsson (1772–1850) från Sörfors (Rajastrand), som hade samiska med bevarade spiranter, nämner 1840 ”Weddeje” som skulle betyda ’lång trakt utan berg’, en form som nog hade första stavelsens vokal från saU *veäddie* ’rottåga’, jfr ”wedde” ’en gren av roten på ett träd’.⁹⁹ Granens rottågor för tillverkning av dragrep till not och andra bruksföremål, som skogssamerna tillverkade, skulle helst vara långa.¹⁰⁰

Till sist kan från Ranbyn i Ume lappmark nämnas Anna Thomasdotters fraser ”Waddejen Tjuelk, Granskogshöjder, såsom bergs-Ryggar” och ”Jeujeme-muorit werrdelet Waddejen Tjuelksne” ’att fälla lavträd på landryggen Waddeje’.¹⁰¹ Trädlav var renarnas nödföda, när betet var låst av snö eller isbark. Ordet ”Tjuelk” är saU *tjüvvielge* ’bergsrygg, landrygg’.¹⁰²

Hur ska då ”Vaddi” och ”Waddeje (Weddeje)” tolkas? Både Anders Pålsson och Anna Thomasdotter¹⁰³ hade spiranter i sin samiska, vilket innebär att <dd> i namnbeläggen kan motsvara ett ord med stamkonsonanten /*ḍḍ*/. Bergskedjans namn kan därför skrivas **Vaddeje* och som passande grundord finns saN *vadḍa* ’åpen, helt trelös slette (undertiden något myrlendt) med skog el. hauger omkring eller på to sider iallfall’.¹⁰⁴ En annan översättning är ’öppen, trädlös slätt (med skog omkring); torrmyr’.¹⁰⁵ I enaresamiskan är betydelsen ’långsträckt,

⁹⁶ UUB R 649, s. 10. Ångerbalen, senare Ångermanbalen, är 488 m.ö.h. och gränspunkt mellan Åsele och Lycksele lappmarker samt mellan Ångermanland och Västerbotten, G. Norstedt & S. Norstedt. *Landskapsgränsen mellan Ångermanland, Västerbotten och Åsele lappmark*. (Thalassa, 2007), s. 94.

⁹⁷ Norstedt. *Lappskatteländen*, s. 79, 136.

⁹⁸ UUB R 649, s. 10, 224.

⁹⁹ UUB R 649, s. 182. Lindahl & Öhrling. *Lexicon Lapponicum*, s. 530.

¹⁰⁰ O. Olofsson. Rep av trä och näver. *Norrbottnen* (1936).

¹⁰¹ UUB R 649, s. 267, 327.

¹⁰² Barruk. *Báhkuogirjje*, s. 151.

¹⁰³ Belägg är bl.a.: ”kedke” *geäddgie* ’sten’, ”sedge” *seäddga* ’vide’, ”mutket” *mütkeket* ’slå sönder’, ”kätkem” *geätkkame* ’vaggå (av samisk modell)’, UUB R 649, s. 259–270.

¹⁰⁴ K. Nielsen. *Lappisk ordbok: grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino*. (Aschehoug, 1932–1962), III, s. 712. Belägg finns från kildin-, skolt-, enare- och nordsamiska, i Sverige även från lule- och arjeplogssamiska, men inte från sydsamiska.

¹⁰⁵ M. Svonni. Davvisámegiela-ruotagiela, ruotagiela-davvisámegiela sátnegirji = Nordsamisk-svensk, svensk-nordsamisk ordbok. (ČálliidLágádus, 2013), s. 206.

lägre och trädlöst berg i fjällterräng'.¹⁰⁶ En korrekt motsvarighet med tanke på stamkonsonantens historiska utveckling är saL *vabta* 'slät, öppen lavmark', 'slät mark (var som helst)', 'öppen, skoglös slätt i skogslandet'.¹⁰⁷ Qvigstad har för *vabta* i samma område betydelsen 'öppen, torr slätt i högfjällen'.¹⁰⁸

Med gällande stavning ska **Vaddeje* återges som *Vaddije*¹⁰⁹ och formen *Vaddi* är kontraherad (sammandragen) form av *Vaddije*. Men vad är då formen i förhållande till *vadda*, som alltså är belagt norrut men inte i sydsamiskan? Förklaringen finns i avledningstypen saU *juovvije* '(terräng) med många blockmarker [med mycket blockmark]' av saU *juovva* 'blockmark'. Anna Thomasdotters "Waddejen Tjuelk", tolkat som *Vaddijen tjüvvielge*, är därmed namnet på Stöttingfjället, vid sidan av elliptiska¹¹⁰ *Vaddije*, som betyder 'den [=bergskedjan] med många högt liggande öppna slätter'. Anna Thomasdotters "Granskogshöjder, såsom bergs-Ryggar" i pluralis visar att namnet syftar på *många* höjder samlade i en bergskedja.¹¹¹

Nära Stöttingfjället ligger byn Pauträsk (figur 10). Björn Collinder upptecknade det samiska namnet på sjön Pauträsket med sagesmannen Thomas Olofsson och fick förleden i formen *Baūrâ-* [Baura-]. Det medförde senare att saS *Baavrejaevrie* infördes på offentliga kartor. Det stämmer som vi ser inte med "Paud tr" på en äldre karta (figur 10). Namnbelägget *Paudi iauri* i landshövding Johan Graans förteckning över skatteland visar även ett <d>.¹¹² Innehavare av skattelandet var 1670 Jacob Joensson i "Uhmeå byen". Andra belägg finns på lappmarkskartan 1671 med formerna *Stuere Paudi Jauri* och *Udze Paudi Jauri*, Pauträsket respektive Kalv-träsket.¹¹³

¹⁰⁶ E. Itkonen (red.). *Inarilappisches Wörterbuch 3 R-Y*. (Suomalais-ugrilainen seura, 1989), s. 421.

¹⁰⁷ H. Grundström. *Lulelappsk ordbok*. (Lundequistska bokh., 1946–1954), s. 1382–1383.

¹⁰⁸ J. K. Qvigstad. *De lappiske appellative stedsnavn*. (Aschehoug, 1944), s. 69.

¹⁰⁹ I-*eje* påverkar /j/ uttalet av föregående vokal, som enligt gällande ortografi redovisas som *-ije*.

¹¹⁰ Ellips syftar på ett ord eller en fras där något är utelämnat utan ett förståelsen äventyras.

¹¹¹ En parallell till *Vaddije* kan finnas i finska *Vattaja*, en lång höjdsträckning i Mellersta Österbotten i Finland ungefär i höjd med Robertsfors på svensk sida. Byn Lochteå, finska Lohtaja, i närheten har tolkats som substratnamn innehållande samiskans ord för 'vik'. Byns namn återges i dokument som Loctabyn 1591, Lochtebyn 1592, Lochteåbyy 1695, S. Paikkala & P. Mikkonen (red.). *Suomalainen paikannimikirja*. (Karttakeskus, 2007), s. 241. Finska *Vattaja* kan därför vara ett samiskt substratnamn.

¹¹² Wiklund & Qvigstad. *Dokument*, s. 237–238.

¹¹³ Norstedt. *Lappska skattelanden*, s. 78.

Figur 10 Namnbelägg från cirka 1800 visar skogssamiskt uttal av namnet på Pauträsk

Stutting-Fjället (Stöttingfjället) och Paud tr (Pauträsk) på "Charta öfver Wästerbotten och Svenske Lappmarcken", Sveriges topografiska kartor (1796). Riksarkivet.

Nensén registrerade ännu på 1800-talet namnet *Paudejaur* eller *Pauder* där <d> återger /ð/ och utljudande <r> är förkortat saU *jávrrie* 'sjö'.¹¹⁴ Namnformerna tyder på att ortnamnet ska tolkas ur appellativet saU *buavdda* 'berg kalt på toppen (i skogslandet)' med syftning på *Pauliden* (469 m.ö.h.). Formen *Baavre-* (*Baūrâ*) saknar således stöd i lokal namntradition och ordstammens /r/ är det som gällde på sagesmannen hemort omkring 90 km västerut.

En antydan till mer trovärdig tolkning finns från 1962¹¹⁵ med en sagesman kallad "V. Andersson, Pausele", som "trodde att namnet är en förvanskning av ett ursprungligt lappskt *pauzjaure*". Stavningen med <dz> är troligen ett försök att återge den tonande dentalspiranten i *buavdda*. Det framgår inte vem "V. Andersson" var, men det kan röra sig om en ättling till renskötaren Anders Andersson Uttjek (1767–1851) inflyttad från Ranbyn och bosatt i Pauträsk till sin död 1851. När sonen Måns dog före fadern överlämnade denne renarna för födoråd till två betrodda personer. Det gjorde att renskötseln fortgick även efter Anders Anderssons tid.

¹¹⁴ UUB R 649, s. 221.

¹¹⁵ Upptecknaren C. O. Jonsson, Ortnamnsregistret, Isolf.

Konklusion och framtidsvision

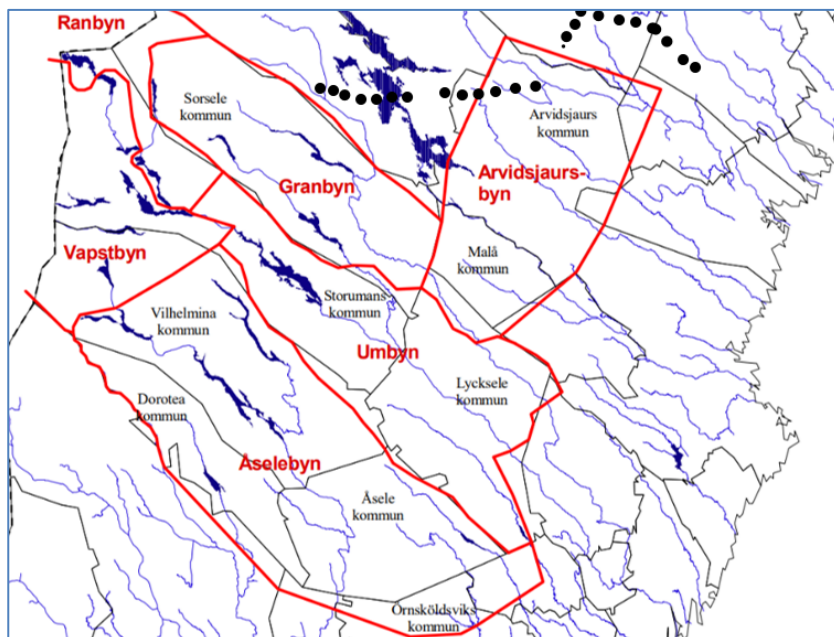
Nytt val av språkligt kriterium visar således att det skogssamiska områdets språk vilar på gemensam grund från norra delen av forna Arvidsjaurby, dagens Arvidsjaur, ned till Åselebyn i Ångermanland samt västerut till närheten av fjällkedjan (figur 11). En påverkan från sydsamiskan i väster kom dock in under senare delen av 1800-talet, vilket kan spåras i dentalspiranternas förändring. Framtidsvisionen är att sambandet mellan språk och kultur samt historiska fakta även i andra delar av skogssamiskt område kommer att fördjupas genom ny forskning.¹¹⁶

Knut Bergsland (1914–1998), professor i finsk-ugriska språk i Oslo, upptäckte här ett *Terra Incognita* 'okänt land' och föreslog en mångvetenskaplig forskningsinsats om de sydliga skogssamerna i Sverige.¹¹⁷ Den visionen har bäring även på det som bör ske beträffande institutioners, samhällsorgans och myndigheters arbete i dag att ge det skogssamiska samhället stöd att återta det som under lång tid gått förlorat på grund av ett oacceptabelt osynliggörande.

¹¹⁶ Resultat från sådan forskning kan bland annat sökas under adressen umesamiska.nu. Sök med författarnamn.

¹¹⁷ K. Bergsland. Lapp dialectal groups and problems of history. I *Lapps and Norsemen in olden times*. (Universitetsforlaget, 1967), s. 53.

Figur 11 Administrativa gränser och umesamiskans utbredning; en forskningsuppgift

Gränser för umesamiska socknar eller "byar" från norr om Piteälven ned till söder om Ängermanälven fram till cirka 1850 (röda linjer) samt gränser för dagens kommuner (svarta linjer; G. Norstedt, Skogssamisk närvaro kring Käringbergets ekopark enligt historiska källor. (Obbola, 2012), s. 5). Umesamiskans nordgräns är markerad med ●●●● inom norra Arvidsjaur och södra Arjeplog. Ranbyn sträcker sig in i Norge (se s. 16). Åsele blev 1648 marknads- och kyrkplats samtidigt som "Ängermannas lappar" ersattes av beteckningen Åselebyn.

Förkortningar

Isot	Institutet för språk och folkminnen, Uppsala
KLNM	Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid: Från vikingatid till reformationstid.
SAOB	Svenska Akademiens ordbok
SSA	Suomen sanojen alkuperä
ULMA	Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala
UUB	Uppsala universitetsbibliotek
saArj	arjeplogssamiska
saL	lulesamiska
saN	nordsamiska
saS	sydsamiska
saU	umesamiska

Arkivkälla

Handskrift i Uppsala universitetsbibliotek

Nensén, Jonas A.: Samlingar angående lappsk folklöre, ekonomi, topografi, zoologi etc. Den samiska delen; R 649.
<https://janensen.ub.umu.se/sok/>.

Webbkälla

Sijtijarnge. Samisk språk- og kultursenter i Hattfjelldal. Kjell-Åke Lundströms släktdatabas:
<https://sijtjarnge.no/holger/vefslap.htm>.

Litteratur

- Barruk, H. *Bábkuogirjje: ubmejesámien–dáruon, dáruon–ubmejesámien.* (Kanaanstiftelsen i Sverige, 2018.)
- Bergsland, K. *Røros-lappisk grammatikk: et forsøk på strukturell språk-beskrivelse.* (Aschehoug, 1946.)
- Bergsland, K. Lapp dialectal groups and problems of history. *Lapps and Norsemen in olden times: [conference arranged in Oslo Nov. 19–21, 1964].* (Universitetsforlaget, 1967.)
- Bergsland, K. «Lais Lappebyen», J. A. Nesheim (red). *Kultur på karrig jord: festskrift til Asbjørn Nesheim.* (Norsk folkemuseum, 1978), s. 77–100.
- Bergsland, K. & Magga, L. M. *Åarjelsaemien-daaroen baakoegærja: Sydsamisk-norsk ordbok.* (Idut, 1993.)
- Bergsland, K. Samiske perspektiver i Helgelands historie. *Helgeland historie, Bd 2, Fra middelalderens begynnelse cirka 1030 til reformasjonen 1537.* (Helgeland historielag, 1994), s. 191–192.
- Bergsland, K. *Bidrag til sydsamenes historie.* (Univ., Tromsø, 1995.)
- Dahl, Ö., Edlund, L.-E., Wastenson, L. & Elg, M. (red.) *Sveriges nationalatlas Språken i Sverige*, 1. utg. (Norstedts, 2010.)

- Dahlstedt, K.-H. *Det svenska Vilhelminamålet: språkgeografiska studier över ett norrländskt nybyggarmål och dess grannndialekter. 1 Allmän inledning: ord och betydelser. A Text.* (Lundequistska, 1950.)
- Ehrenmalm, A. *Arwid Ehrenmalms Resa igenom Väster-Norrland til Åseble lappmark, anställd uti julii månad 1741. Med en geographisk charta aftagen wid samma tilfälle. Stockholm, uti thet kongl. Boktryckeriet, hos directuren Pet. Momma, 1743* [Elektronisk resurs]. (Kungl. tryckeriet: Momma, Stockholm, 1743.)
- Fjellström, P. *Dictionarium sueco-lapponicum, eller En orda-bok. I hwilken the förnämste swänska ord efter alphabetet upsökas kunna, och på lapska gifne finnas. Vppsatt af Petro Fiellström ... Med kongl. maj:tz bekostnad. Stockholm, tryckt hos kongl.: antiquit. arch. boktr. Joh. L. Horrn. Anno 1738., Stockholm, 1738.*
- Forsgren, T. *Samisk kyrko- och undervisningslitteratur i Sverige 1619–1850, 2. uppl.* (Forskningsarkivet, Umeå universitet, 1988).
- Grundström, H. *Lulelappsk ordbok: Lulelappisches Wörterbuch.* (Lundequistska bokh., 1946–1954.)
- Hasselbrink, G. *Vilhelminalapskans ljudlära med särskild hänsyn till första stavelsens vokaler.* (Uppsala universitet, 1944.)
- Hasselbrink, G. *Südlappisches Wörterbuch = Oårj'elsaamien baaguog'ärjaa. 3 vol. Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. C 4.* (Uppsala, 1981–1985.)
- Hultblad, F. *Övergång från nomadism till agrar bosättning i Jokkmokks socken.* (Almqvist & Wiksell/Geber, 1968.)
- Itkonen, E. (red.) *Inarilappisches Wörterbuch 3 R–Y.* (Suomalais-ugrilainen seura, 1989.)
- KLNM 13, s. 675 *rast* Halvard Bjørkvik.
- KLNM 14, s. 564 *Rågångsbeskrivningar* Jan Lidgren.
- Korhonen, O. Något om fjällsamers och skogssamers näringar och språk i äldre skriftliga källor, *Norrbottnen* 1995, s. 132–143.
- Korhonen, O. Mer om skattelandsrösen och gränstallar i Arvidsjaur. *Samefolket* 2002/2: 36–40.
- Korhonen, O. Samiskan under fyra sekel i Svenska kyrkans arbete. I D. Lindmark & O. Sundström (red.). *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi,* (Artos, 2016), s. 735–795.

- Korhonen, O. Umesamiskan i norra Arvidsjaur och Byöhdame, Piteälvens samiska namn [stencil] 2023.
- Kulonen, U.-M. (red.). *Suomen sanojen alkuperä: etymologinen sanakirja*. 3 R–Ö. (Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2000.)
- Larsson, L.-G. *Grenzen und Gruppierungen im Umesamischen*, (Harrassowitz, 2012a).
- Larsson, L.-G. Variation in Ume Saami: The Role of Vocabulary in Dialect Descriptions. *Networks, Interaction and Emerging Identities in Fennoscandia and Beyond* (MSFOu 265), 2012.
- Larsson, L.-G. Umesamiska – forskningshistorik, substantivböjning och sydgräns. *Svenska landsmål och svenskt folkliv*, 145, (2023), s. 71–93, [<https://publicera.kb.se/svlm/article/view/24064>].
- Lehtiranta, J. *Yhteisaamelainen sanasto*. (Suomalais-ugrilainen seura, 1989.)
- Lindahl, E., Öhrling, J. & Ihre, J. *Lexicon Lapponicum, cum interpretatione vocabulorum Sveco-Latina et indice Svecano Lapponico*. (Holmiae, 1780.)
- Manker, E. & Pehrson, R. N. *The nomadism of the swedish mountain lapps: the siidas and their migratory routes in 1945*. (Gebers, 1953).
- Manker, E. *Lapparnas heliga ställen: kultplatser och offerkult i belysning av Nordiska museets och landsantikvariernas fältundersökningar*. (Almqvist & Wiksell, 1957.)
- Manker, E. *Skogslapparna i Sverige: fältanteckningar*. (Almqvist & Wiksell, 1968.)
- Mattisson, A. *Samiska ortnamn på fjällkartorna*. (Statens lantmäteri- verk, 1993.)
- Nielsen, K. *Lappisk ordbok: grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino = Lapp dictionary: based on the dialects of Polmak, Karasjok and Kautokeino*. (Aschehoug, 1932–1962.)
- Nordberg, E. (red.) *Källskrifter rörande kyrka och skola i den svenska lappmarken under 1600-talet*. (Skytteanska samfundet, 1973.)
- Norstedt, G. *Lappskatteländen på Geddas karta: Umeå lappmark från 1671 till 1900-talets början*. (Thalassa, 2011.)
- Norstedt, G. *Skogssamisk närvaro kring Käringbergets ekopark enligt historiska källor*. (Obbola, 2012.)

- Norstedt, G. & Norstedt, S. *Landskapsgränsen mellan Ångermanland, Västerbotten och Åsele lappmark*. (Thalassa, 2007.)
- Olofsson, O. Rep av trä och näver. *Norrbottnen*. (1936), s. 117–155.
- Paikkala, S. & Mikkonen, P. (red.) *Suomalainen paikannimikirja*. (Karttakeskus, 2007.)
- Pettersson, O. P. *Gamla byar i Vilhelmina*, Facs.-utg. (Två förläggare, 1982[1941].)
- Qvigstad, J. K. *Nordische Lehnwörter im Lappischen* [Elektronisk resurs], In Commission bei Jacob Dybwad. (Christiania, 1893.)
- Qvigstad, J. K. *De lappiske appellative stedsnavn*. (Aschehoug, 1944.)
- Rydberg, O. S. (red.) *Sverges traktater med främmande magter: jemte andra dit hörande handlingar*. D. 1 822–1335. (Norstedts, 1877.)
- Rydving, H. *Words and varieties: lexical variation in Saami*. (Société Finno-Ougrienne, 2013.)
- Rydving, H. Sydsamisk eller umesamisk. ”Södra Tärna” i det samiska språklandskapet. I *Fenno-ugrica suecana – nova series* 15. (2017), s. 159–173.
- Sammallahti, P. *The Saami languages: an introduction-* (Davvi girji, 1998.)
- Schlachter, W. *Wörterbuch des Waldlappendialekts von Malå und Texte zur Ethnographie*. (Suomalais-ugrilainen seura, 1958.)
- Sköld, T. *Die Kriterien der urnordischen Lehnwörter im Lappischen 1. Einleitende Kapitel, anlautender Konsonantismus, Vokalismus der ersten Silbe*, Institutionen för nordiska språk vid Uppsala univ. (Uppsala universitet, 1961.)
- Sköld, T. The earliest linguistic contacts between Lapps and Scandinavians. *Wortstudien, Festschrift Tryggve Sköld zum 70. Geburtstag am 2. November*. Acta Universitatis Umensis. Umeå studies in the humanities, 109. (Almqvist & Wiksell, 1992), s. 99–110.
- Svenskt ortnamnslexikon, se Wahlberg.
- Svonni, M. *Davvisámegiela-ruotagiela, ruotagiela-davvisámegiela sátnegirji = Nordsamisk-svensk, svensk-nordsamisk ordbok*. (ČálliidLágádus, 2013.)
- Tomasson, T. *Några sägner, seder och bruk upptecknade efter lapparna i Åsele- och Lycksele lappmark samt Herjedalen sommaren 1917*. (Dialekt- och folkminnesarkivet, Uppsala, 1988.)

- Wahlberg, M. (red.) *Svenskt ortnamnslexikon*, Andra reviderade upplagan. (Institutet för språk och folkminnen, 2016.)
- Westerdahl, C. *Sydsamer: från Bottenhavet till Atlanten: en historisk introduktion till samerna i Ångermanland och Åsele lappmark med angränsande delar av Jämtland och Norge*, (Båtdokgruppen, 2008.)
- Wiklund, K. B. & Qvigstad, J. K. (red.). *Dokument angående flyttlapparna m.m. 2 Svenska dokument rörande gränsregleringen mellan Sverige och Norge: ur lappkommissioners handlingar: andra svenska dokument: andra norska dokument: tillägg – identifiering af ortnamn, sakregister, kronologiska notiser* (Kristiania, 1909).
- Zetterstedt, J. W. *Resa genom Umeå lappmarker i Vesterbottens län, förrättad år 1832*, Facs.-utg. (Två förläggare, 1980[1833].)

Statens offentliga utredningar 2026

Kronologisk förteckning

1. Skatteincitament för forskning och utveckling – ett nytt incitament baserat på utgifter för FoU-personal. Fi.
2. 710 miljoner skäl till reformer. Ju.
3. Genomförande av plattformsdirektivet. A.
4. Rektor i fokus – förutsättningar för ett pedagogiskt ledarskap. U.
5. Utvidgad avdragsrätt för sponsring m.m. Fi.
6. En nationell digital infrastruktur i hälso- och sjukvården. Styrning med tydliga roller och ansvar för aktörerna. S.
7. Förstärkt uppföljning och utvärdering av folkhälsopolitiken.
Del I: Effektivare folkhälsoinsatser genom hälsoekonomiska analyser.
Del II: Utvärdering av alkoholpolitikens styrmedel. S.
8. Rättssäker samhällsvård för barn och unga. S.
9. Registrering av EES-medborgare. Ju.
10. Ökade möjligheter till tillgångsriktad brottsbekämpning. Del 1 och 2. Ju.
11. Om överföring av Första AP-fondens verksamhet och tillgångar till Tredje och Fjärde AP-fonderna. Fi.
12. Om överföring av Sjätte AP-fondens verksamhet och tillgångar till Andra AP-fonden. Fi.
13. Straffansvar för deltagande i och samröre med kriminella sammanslutningar. Ju.
14. Ädelmetallutredningen – en moderniserad reglering av handel med ädelmetallarbeten. KN.
15. Marken, vattnet, tankarna.
Konsekvenser för samer av svensk politik. Volym 1 och 2. Ku.

Statens offentliga utredningar 2026

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

Genomförande av plattformsdirektivet. [3]

Finansdepartementet

Skatteincitament för forskning och utveckling – ett nytt incitament baserat på utgifter för FoU-personal. [1]

Utvidgad avdragsrätt för sponsring m.m. [5]

Om överföring av Första AP-fondens verksamhet och tillgångar till Tredje och Fjärde AP-fonderna. [11]

Om överföring av Sjätte AP-fondens verksamhet och tillgångar till Andra AP-fonden. [12]

Justitiedepartementet

710 miljoner skäl till reformer. [2]

Registrering av EES-medborgare. [9]

Ökade möjligheter till tillgångsinriktad brottsbekämpning. Del 1 och 2. [10]

Straffansvar för deltagande i och samröre med kriminella sammanslutningar. [13]

Klimat- och näringslivsdepartementet

Ädelmetallutredningen – en moderniserad reglering av handel med ädelmetallarbeten. [14]

Kulturdepartementet

Marken, vattnet, tankarna.

Konsekvenser för samer av svensk politik. Volym 1 och 2. [15]

Socialdepartementet

En nationell digital infrastruktur i hälso- och sjukvården. Styrning med tydliga roller och ansvar för aktörerna. [6]

Förstärkt uppföljning och utvärdering av folkhälsopolitiken.

Del I: Effektivare folkhälsoinsatser genom hälsoekonomiska analyser.

Del II: Utvärdering av alkoholpolitikens styrmedel. [7]

Rättssäker samhällsvård för barn och unga. [8]

Utbildningsdepartementet

Rektor i fokus – förutsättningar för ett pedagogiskt ledarskap. [4]